

ПРОПОЗИЦІЇ

науковців НДІ ПЗІР НАПрН України щодо протоколу наради під головуванням Прем'єр-міністра України В. Гройсмана від 26 вересня 2016 року «Про реформування наукової сфери, розвиток академічної науки» (пункти 2, 4, 5, 8)

1. Пропозиції щодо оптимальної моделі розвитку вітчизняної науки разом з оперативними заходами реформування (в тому числі Національної академії наук, національних галузевих академій наук), що передбачатиме посилення зв'язку (кооперації) науки та виробництва спрямованість на забезпечення реалізації пріоритетів економічного розвитку держави (енергоефективність, обороноздатність, ІТ-технології, охорона здоров'я, агропромисловий комплекс тощо), відповідність заходам Програми діяльності Кабінету Міністрів України

Відповідно до Програми діяльності Кабінету Міністрів України від 14.04.2016 року у сфері науки передбачено запровадження ефективної системи атестації наукових установ, грантової системи фінансування наукових досліджень, а також сприяння комерціалізації результатів наукових робіт та створення дієвої системи трансферу технологій. Щодо промислової політики передбачено розвиток високотехнологічних виробництв, індустріальної та інноваційної інфраструктури, запровадження механізмів комерціалізації результатів наукових робіт і трансферу технологій з метою розвитку національних наукових центрів.

Відповідно до цих завдань пошук оптимальної моделі розвитку науки разом з оперативним планом реформування академій щодо посилення кооперації науки з виробництвом вже існує у світовому досвіді – це використання кластерної технології, яка передбачає виділення на базі інноваційних досягнень будь-якого суб'єкту (установ Академії) чи виробництв формування ланцюга (мережі) технологічного забезпечення інновацій, зокрема, через їх комерціалізацію для одержання кінцевого результату продажів товарів чи послуг. Ядрами таких кластерів можуть бути

визначені пріоритетні галузі економічного розвитку держави.

Кластерна технологія може бути ефективно використана в умовах децентралізації, коли постійний пошук проектів територіального розвитку на інноваційній основі може стати поштовхом кластероутворення.

Альтернативною може бути обслуговуючий напрям формування кластера щодо посилення процесів комерціалізації інновацій до їх впровадження у виробництво.

Передбачене вищезазначеною Програмою діяльності Кабінету Міністрів України створення національних наукових центрів теж може використати кластерну технологію для формування цих центрів, що може відбуватися як зверху відповідно до пріоритетних завдань Кабінету Міністрів України, так і знизу відповідно до завдань розвитку територій.

2. Пропозиції щодо збільшення обсягів фінансування наукових і науково-технічних робіт молодих вчених на конкурсній основі

На сьогодні в Україні створено законодавчу базу щодо визначення пріоритетів та фінансування наукових і науково-технічних робіт в Україні (у тому числі і молодих учених). Наразі потрібна насамперед реалізація норм Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» № 848-VIII від 26 листопада 2015 р. та «Концепції реформування системи фінансування та управління науковою і науково-технічною діяльністю», затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2012 р.

У зв'язку з цим можемо зробити такі пропозиції:

1. Потрібно виконувати вимоги ст. 47 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» стосовно забезпечення до 2025 року збільшення обсягу фінансування науки за рахунок усіх джерел до 3 % валового внутрішнього продукту (ВВП) – показника, визначеного Лісабонською стратегією Європейського Союзу. А також ст. 48, п. 2 зазначеного Закону України держава забезпечує бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7 % ВВП

України.

2. Для фінансування науково-технічних робіт молодих учених слід використовувати можливості бюджетного фінансування наукової та (або) науково-технічної діяльності - як базового, так і здійснюваного на конкурсній основі (ст. 48 ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність»).

Базове фінансування основної діяльності державних наукових установ, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, наукових досліджень університетів, академій, інститутів здійснюється для: проведення фундаментальних наукових досліджень; підтримки найважливіших для держави напрямів прикладних наукових досліджень і науково-технічних розробок, зокрема в інтересах національної безпеки та оборони; розвитку інфраструктури наукової і науково-технічної діяльності; розвитку матеріально-технічної бази для провадження наукової і науково-технічної діяльності; збереження та розвитку наукових об'єктів, що становлять національне надбання; підготовки наукових кадрів; розроблення наукових засад державної політики у відповідних сферах та наукового забезпечення виконання завдань і функцій, покладених на відповідні органи виконавчої влади; забезпечення доступу до науково-технічної інформації та наукової літератури на всіх видах носіїв (ст. 48, п. 4 ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність»).

Фінансування окремих наукових і науково-технічних програм, проектів та надання грантів здійснюється на конкурсній основі для: науково-технічних програм і окремих розробок, спрямованих на реалізацію пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки; забезпечення проведення прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, які виконуються за державним замовленням та в рамках державних цільових наукових та науково-технічних програм; реалізації проектів у межах міжнародного науково-технічного співробітництва та ін. (ст. 48, п. 5).

При цьому фінансування шляхом надання грантів (ст. 48, п. 7) здійснюється на конкурсній основі для: виконання наукових досліджень і

розробок; розвитку матеріально-технічної бази наукових досліджень і розробок високого рівня; підтримки організації та проведення наукових конференцій, симпозіумів, наукових турнірів, конкурсів наукової творчості, інших науково-комунікативних заходів та заходів з популяризації науки; наукового стажування наукових працівників; забезпечення доступу до науково-технічної інформації та наукової літератури на всіх видах носіїв.

Для підтримки фундаментальних наукових досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук, що провадяться науковими установами, вищими навчальними закладами, окремими вченими, створюється Національний фонд досліджень України з розподілом коштів на конкурсній основі. Відповідно до ст. 49, п. 2 ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність» Національний фонд досліджень України є державною бюджетною установою, основним завданням якої є грантова підтримка: 1) фундаментальних наукових досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних та гуманітарних наук; 2) прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки. Національний фонд досліджень України здійснює такі види грантової підтримки (ст. 51, п. 1): 1) індивідуальний грант; 2) колективний грант; 3) інституційний грант. Важливими напрямками грантової підтримки Національного фонду досліджень України серед інших є (ст. 51, п. 2): підтримка проектів молодих вчених; підтримка діяльності, спрямованої на залучення учнівської молоді до наукової та науково-технічної діяльності.

Зважаючи, що Національний фонд досліджень України створюється на базі Державного фонду фундаментальних досліджень, для забезпечення його впливу на розвиток наукової системи України в цілому потрібно:

- залучення не тільки коштів держави, а й передбачених Законом альтернативних коштів (наприклад, добровільних внесків юридичних і фізичних осіб, у тому числі іноземних) та істотне збільшення обсягів Фонду і розмірів фінансування;

- щорічне зростання обсягів коштів, які відповідно до ст. 48, п. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», за рішенням Національної ради України з питань розвитку науки і технологій спрямовуються на конкурсне фінансування проектів.

3. Фінансування наукових розробок молодих учених має залежати не від віку вченого, а від суспільного значення науково-технічної роботи, її відповідності пріоритетним напрямам розвитку науки і техніки, які визначено шляхом прогнозування та проведення Форсайт-досліджень із залученням незалежних експертів.

У ст. 4 Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» зазначається, що для формування пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки Кабінет Міністрів України на підставі рекомендацій Національної ради України з питань розвитку науки і технологій із залученням Національної академії наук України, національних галузевих академій наук, центральних органів виконавчої влади розробляє і здійснює державну цільову програму прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку України відповідно до Закону України «Про державні цільові програми».

При цьому у ст. 5 Закону записано: Перелік пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок формується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері науки, за участю інших заінтересованих центральних органів виконавчої влади, Національної академії наук України та національних галузевих академій наук на основі результатів державної цільової програми прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку України і затверджується Кабінетом Міністрів України протягом шести місяців з дня набрання чинності статтею 3 цього Закону.

На наш погляд, основним інструментом науково-технологічного прогнозування має стати Форсайт-дослідження з метою виявлення нових пріоритетних напрямів інноваційного розвитку та можливих технологічних

перспектив, які за умови інвестування та організації систематичної роботи зможуть у довгостроковій перспективі істотно вплинути на соціально-економічний розвиток країни, регіону, галузі або корпорації.

Ініціатором проведення Форсайт-досліджень у науково-технологічній сфері має бути Національна рада України з питань розвитку науки і технологій, до функцій якої, серед інших, входить ініціювання і замовлення прогнозних та форсайтних досліджень у галузі науки, технологій, інновацій, організації та проведення наукової експертизи рішень центральних органів виконавчої влади, що стосуються наукової сфери, а також проектів концепцій державних цільових наукових та науково-технічних програм і проектів таких програм (ст. 20, п. 7 ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність»).

Проведення технологічного Форсайту буде ефективним за умов:

- залучення широкого кола експертів, опитування заінтересованих груп населення (у тому числі підприємців) щодо розв'язання проблем інноваційного розвитку за готовності учасників Форсайту спільно оцінити довгострокові перспективи науково-технологічного розвитку країни. При цьому, відповідно до Концепції реформування системи фінансування та управління науковою і науково-технічною діяльністю, затвердженої Розпорядженням КМУ від 8 жовтня 2012 р., до відбору проектів і проведення наукової і науково-технічної експертизи наукових проектів слід залучати провідних іноземних експертів;

- використання сучасних методів дослідження: технологічних (технологічні карти, аналіз частоти згадувань), аналітичних (Дельфі, SWOT-аналіз, аналіз інформаційних потоків, екстраполяція) та експертних. Центром Форсайту є побудова багатоваріантних сценаріїв подій із розробкою «технологічних дорожніх карт» та «технологічних коридорів» від НДР до виробництва і провадження конкурентоспроможної продукції, формування інноваційних кластерів, масштабних виробництв на основі інтеграції науки і промисловості, державного і приватного секторів.

Результати технологічного Форсайту повинні стати відправною точкою

для розроблення **Науково-технологічної стратегії України**, а в її складі - державних програм (цільових проектів) у тих галузях науки, які визначають розвиток української економіки, мають національне і світове значення і які повинні фінансуватися з державного бюджету країни.

4. Необхідно створювати ефективну систему недержавного (приватного) інвестування наукових досліджень, у тому числі молодих учених.

До недержавних джерел фінансування наукової діяльності відносять: власні кошти наукових установ; кошти замовників (фінансові ресурси підприємств та організацій України та іноземних держав); кошти, які можна отримати шляхом кредитування, лізингу, через венчурні фонди тощо.

Особлива увага має бути приділена організації наукових та науково-дослідних робіт молодими науковцями ВНЗ. У вищій школі України, за даними Державної служби статистики, сконцентровано 7,8 % безпосередніх виконавців наукових та науково-технічних робіт, у тому числі 9,2 % - докторів наук, 14,4 % - кандидатів наук, 10,0 % - дослідників.

5. Для збільшення фінансування робіт молодих вчених на конкурсній основі повинна забезпечуватися послідовність підтримки досягнень молоді, починаючи зі школи, необхідно використовувати персоніфікований підхід, вважаємо за необхідне створення Національного інтелектуального банку осіб з визначенням рівня їх досягнень за всіма галузями економіки з відбором Міністерством освіти і науки України складу творчих колективів для реалізації проектів у пріоритетних галузях економіки. Запровадження технологій ефективного наукового рекрутингу з вихованням топ-менеджерів управління інноваційними проектами повинно стати пріоритетом Міністерства освіти і науки України. Окремі конкурси молодих вчених не дадуть належного ефекту щодо пріоритетних завдань держави. Сьогодні оптимальним є постійне формування творчих груп молодих вчених з різних галузей під поставлені Урядом завдання із можливим залученням молодих вчених з закордону в окремих випадках, а не постійне сприяння від'їзду їх за

кордон.

Це видно, навіть, на одержанні Нобелівських премій, де досягнення відбуваються на межі галузей і здебільшого творчими колективами вчених.

3. Пропозиції щодо внесення до Постанови Кабінету Міністрів України від 01.03.2014 р. № 65 «Про економію державних коштів та недопущення втрат бюджету» змін стосовно здійснення службових відряджень за кордон, зокрема, працівниками наукових установ та вищих навчальних закладів, а також зміцнення матеріально-технічної бази для розвитку наукової діяльності

Для підвищення авторитету наукової праці, залучення молодих і перспективних наукових кадрів та «омолодження» вітчизняної науки, запобігання явищу «відтоку мізків» та розв'язання суміжних із цим проблем нагальним є підвищення існуючого матеріального та соціального забезпечення працівників освіти і науки, надання державної підтримки у вигляді закордонного стажування вітчизняних учених, їх участі у зарубіжних наукових заходах.

Положення Постанови Кабінету Міністрів України № 65 від 01 березня 2014 року щодо витрат на відрядження за кордон суттєво обмежує інтеграцію у світову науку, тому пропонується розширити повноваження керівників освітніх та наукових закладів шляхом надання їм можливості самостійно розпоряджатися коштами спецфондів відповідно до Стратегій розвитку закладів освіти і науки в частині прийняття рішення керівництвом щодо відрядження вчених за кордон, що контролюється казначейством через обґрунтування (як виняток дозволити фінансування проїзду і добових при рухові по Україні до кордону, як це було раніше, що покращить можливості виїзду за кордон, наприклад, Білорусі, Польщі, Молдови, Угорщини та інших прикордонних країн і сприятиме розвитку транскордонного співробітництва).

4. Пропозиції щодо спрощення процедури провадження спільної

діяльності державними вищими навчальними закладами та науковими установами і суб'єктами господарювання приватної форми власності щодо приведення положень щодо договорів про спільну діяльність у відповідність із законодавством та практикою ЄС, а також стосовно створення вищими навчальними закладами та науковими установами підприємства, що провадять інноваційну діяльність

Для досягнення загальнонаціональної мети побудови в Україні економіки на бажаному, відповідно до світової практики, рівні шостого технологічного укладу та створення інноваційного суспільства, по-перше, слід доповнити статтю 19 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» частиною 5 наступного змісту: «Наукова і науково-технічна діяльність може провадитись як безпосередньо вищими навчальними закладами, так і через створення ними відповідно до законодавства юридичних осіб, в тому числі суб'єктів інноваційної діяльності».

По-друге, слід зазначити, що національна інноваційна система включає суб'єктів приватного і публічного права, а також механізми їх взаємодії, які забезпечують процес створення та реалізації нових знань та технологій. Одним з таких механізмів на сьогодні виступають різні форми взаємодії держави і бізнесу, зокрема, державно-приватне партнерство (далі – ДПП). Закон регламентує лише договірну форму ДПП, в тому числі й через укладення договорів про спільну діяльність. Безумовно, серед поименованих в Законі договорів, які потенційно можуть бути застосовані партнерами в інноваційній сфері, можна обрати лише договір про спільну діяльність.

Однак, при цьому виникає проблема, яку не просто вирішити. Якщо зіставити положення чинного законодавства щодо порядку укладення договорів про спільну діяльність окремими суб'єктами господарювання та передбачений Законом конкурентний спосіб визначення приватного партнера, а він за загальним правилом обирається на конкурсних засадах, можна дійти висновку про практичну неможливість забезпечити процес створення та реалізації нових знань та технологій (інноваційний процес)

через механізм ДПП. Так, у разі, якщо публічним партнером буде виступати державне підприємство, установа, організація, або господарське товариство, у статутному капіталі якого частка держави перевищує 50 відсотків, обов'язковим є узгодження укладення договору з компетентним державним органом (відповідно до положень постанови Кабінету Міністрів України від 11.04.2012 р. № 296 «Про затвердження Порядку укладення державними підприємствами, установами, організаціями, а також господарськими товариствами, у статутному капіталі яких частка держави перевищує 50 відсотків, договорів про спільну діяльність, договорів комісії, доручення та управління майном»). Для цього публічний партнер подає пакет документів, серед яких і інформація про сторону (приватного партнера), з якою планується укладення договору (її повне найменування, дані про державну реєстрацію, відомості, що підтверджують здатність цієї сторони забезпечити належне виконання своїх договірних зобов'язань, зокрема, фінансову та професійну спроможність). Однак, цілком логічно, що приватний партнер до оголошення результатів конкурсу ще невідомий (не визначений) і відповідно інформація про нього відсутня, а тому й договір не може бути укладений, якщо не будуть дотримані всі вимоги закону. Таким чином, існують колізії щодо запровадження ДПП як форми взаємодії держави та бізнесу в інноваційній сфері, хоча Закон не містить прямої заборони відносно цього. Між тим, запропонований механізм ДПП не пристосований для використання в інноваційній сфері, чим позбавляє приватного партнера можливості скористатися тією державною підтримкою, що передбачена цим Законом. Тому вважаємо, що вищезазначена постанова Кабінету Міністрів України від 11.04.2012 р. № 296 потребує внесення відповідних змін.

В.о. директора Інституту

С.В. Глібко